

Düşleri Biyolojiyle Süslü Bir Bilim İnsanı

“Her bilim insanı gibi mucizeye inanmayan bir insan olarak, bir insanın kendini yetiştirmesinin ve elle tutulur bir başarıyı elde etmesinin yalnız ve yalnız kesintisiz çalışmasına, uygun bir ortamda bulunmasına, bilimsel düşünen bir çevreyle sürekli ilişkide olmasına ve hiçbir mazeret ileri sürmeden elde edeceği şeyin kendi alın terinin ürünü olması gerektiğine inanıyorum.”

“A çıkçası bu ülkenin en başarılı, uluslararası ve ulusal en ünlü bilim insanı ve öğretim üyesi ben değilim. Böyle bir yazıya konu olacak çok sayıda saygın bilim insanımız var. Ancak, böyle bir yazıyı ben hazırlamış olsaydım, benim aklıma da ilk gelen isim Ali Demirsoy olabilirdi. Neden dersiniz... Orta zekâlı, kötü bir eğitim görmüş, ömrünün büyük bir kısmını bilimsel olmayan bir çevrede geçirmiş, hiçbir özel destek almamış, yaşamının belirli evrelerinde çok büyük zorluklarla ve acılarla karşılaşmış, ancak yılmamış, kendini dünyaya tanıtmaya peşinde koşmadan Anadolu insanına sınırlı olanaklarıyla hizmet götürmeye çalışsan, kendi çalışma alanının dışında da birçok sorun ve konuyla ilgilenen ve eserler veren bir adamın öyküsü ile başlamak, aynı durumda olabilecek binlerce insana örnek olabilir diye düşündüğüm için.” diyerek söyleşi isteğimizi kabul eden Prof. Dr. Ali Demirsoy, 20'ye yakın yeni tür ve cinsi bilim dünyasına kazandıran, 16 tür, 1 cins ve 2 alt familya adının verildiği bir bilim insanımız. 1945 yılında Erzincan'ın Kemaliye ilçesinde dünyaya gelen Ali Demirsoy, 1966'da Atatürk Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü'ne asistan oldu. 1982 yılından bu yana Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Biyolo-

ji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor. Türkiye faunasının yanı sıra, çevre, biyolojik çeşitlilik ve biyoloji eğitimiyle ilgili çalışmaları bulunan Demirsoy'un ders kitabı, araştırma, deneme ve bilimsel roman türü de dahil olmak üzere 40'a yakın kitabı var. Söyleşimizi keyifle okuyacağınızı düşünüyoruz.

Bilim ve Teknik Dergisi: Küçükken sizi bilime yönelten şey neydi?

Prof. Dr. Ali Demirsoy: Aileden geliyor diyebiliriz. Babam bir köylü ve ortaokul mezunu olmasına karşın, icat ettiği bir iplik bükme makinesi için Bakanlar Kurulu'ndan patent almış. O yıllarda Kemaliye'de (Erzincan) dokuma tezgâhları var, ancak iplik başka yerden geliyor. İlk kez babam orada özel bir makine yapıyor ve bu makine sayesinde iplik Kemaliye'de üretilmeye başlanıyor. Belki de Doğu Anadolu'da yapılmış ilk orijinal sanayi makinesi oluyor. Yani bir kişi ilk kez bir sanayi tesisi kuruyor. Bunun yanında, babam 1940'lı yılların başında bir su akıntısını türbinle yönlendirerek ilk defa köyümüzde bir jeneratör yapıyor. Derenin kenarında bir atölye yapıyor ve atölyenin elektriğini dereden üretiyor. Torna-tesviye tezgâhları yapıyor eliyle. Ben o nedenle torna-tesviye aletlerini iyi kullanırdım. Bu tür becerilerin çocuk eğitiminde çok önemli olduğunu düşünüyorum. Babamın bu merakı bize geçti haliyle. Torna-tesviye tezgâhlarının nasıl kullanılacağını, lehimin nasıl yapılacağını babamdan öğrendim. Başlangıçta çok ilgili ve yetenekli değildim ama lise çağında oymacılık yapmaya başladım. Babam bunun için bana bir oyma takımı yaptı. Bıçaklar yaptı; ama daha sonra ben bıçakları bileylerken yanlışlıkla yaktım ve aletleri mahvettim. Bundan dolayı da çok azar işittim. Bir de arı kovanına ilk yabancı ana arıyı veren ilk kişi odur bildiğim kadarıyla. Özel bir kafes yaparak ana arıyı onun içerisine koyuyor ve bir kovana asıyor. Günlerce bekledikten sonra yeni kovan onun kokusuna alışıyor ve onu bir çeşit ana arı olarak kabul ediyor. Bu çok ender olan bir şey. Aklım erdiği zaman 150'ye yakın kovanımız vardı. Bir kovan da bana verdi. "Bununla sürekli sen ilgileneceksin" dedi. Ancak arıları birkaç kez kaçırdım ve yine azar işittim.

Babam sorduğum soruların hepsini dogmalardan uzak olarak yanıtladı ve en ilginç de benim kendi yorumumun önemli olduğunu söyledi. Beni her şe-

yin bir neden-sonuç ilişkisi içinde olabileceğini düşünmeye yönlendirdi. Mucizenin olmayacağını, kestirme yolun en iyi yol olmadığını öğretti. Doğrusunu isterseniz bu gün üniversitelerde bile yapamayacağımız, yapmadığımız özgür düşünce yetisi eğitimi babam bana verdi.

BTD: Okul hayatınız...

AD: Şunu kesin olarak söylemek gerekiyor, çünkü özellikle eğitim açısından önemli: Ben lisenin sonuna kadar orta seviyede başarılı bir öğrenciydim. Daha sonraki öğrenimimde -notlara bakılırsa- başarılı, hatta çok başarılı olduğumu söyleyebilirim. Hiçbir zaman yarış atı gibi koşturulmadım. Çocukluğumu yaşadım. Ağaçların tepelerinde dolaştım, balık tuttum. Çamurdan, odundan oyuncaklar yaptım. İnanılmaz serbesttim. Yani, bir çocuk doğada nasıl yaşarsa, öyle yaşadım. Bunun galiba bana bir yararı oldu. Çocukluğumu yaşayan biri olarak yaşamımın sonuna kadar aynı hızla koşabilecek gücü bu yaşlarda edindim, hayattan ve öğrenimden bezdirilmedim.

BTD: Sizin için dönüm noktası neydi?

AD: İlk yönlendirme köyde babam tarafından yapıldı. Babamın hayallere sığmaz projelerine madde destek bulmamız için en kestirme yoldan benim zengin olmam, bunun için de maden bulmamız lazımdı: ya petrol ya altın. Bunu gerçekleştirmeyi öğretecek yerler de üniversitelerin maden mühendisliği ya da jeoloji bölümleriydi. Maden mühendisliği Ankara'da yok, ancak jeoloji okuyabilirsiniz. Bu nedenle jeolojii tercihlerimin arasına koymuştum. Kayıtlar kapanmadan, bir o yana bir bu yana koştu- duruyordum. En sonunda Fen Fakültesi'ne gittim. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde öğleden sonra saat 5'te bütün kayıtlar kapanıyor. On beş dakika kalmış, karar vermem lazım. Tıp Fakültesi'ne en sondan girebiliyordum ama ne Dikimevi'ne gidecek param ne de yetişecek zamanım vardı. Dolayısıyla bu seçeneği atmıştım kafamdan. Ben fizik okuyup fizikçi olmak da istiyordum ve jeoloji ve fizik bölümleri arasında karar veremiyordum. Fen Fakültesi'nde jeoloji diye ayrı bir bölüm de yoktu zaten. "Tabii bilimler" diye bir bölüm vardı. O da botanik, zooloji ve jeolojiden oluşuyordu. Karar vermeye çalıştığım o dakikalarda okulun koridorunda benden büyük birini gördüm. "Ağabey ben fiziğe mi girsem, jeolojiye mi?" diye ona sordum. O da

Doğrusunu isterseniz bu gün üniversitelerde bile yapamayacağımız, yapmadığımız özgür düşünce yetisi eğitimi babam bana verdi.

“Sakın fiziğe girme, oradaki hocalar anlayışsız, ben dört senedir okuyorum daha ikinci sınıfa bile geçemedim. Çalışsan da not vermiyorlar.” dedi. Ben de gidip tabii bilimlere kayıt yaptırдыm. Daha sonra öğrendim ki o çocuk okulun en tembel ve işe yaramaz öğrencisiymiş. Öyle bir adama rastgelmişim. Ne yapacaksın, bilim toplumu olmayan bir ülkede insanların geleceğini rastlantılar çiziyor. Belki de isabetli oldu, kim bilir...

BTD: Biyolojiye ve doğaya ne zaman ilgi duymaya başladınız?

AD: İlk olarak, babamın da isteğiyle, jeoloji alanında uzmanlaşmak istiyordum. Araziye çıktığımda, okulda öğrendiğim bilgilerin arazide yeterli olmadığını gördüm. İşte, eğimler, ölçümler, formasyonlar, haritalar, alet kullanmalar vs. hiçbirini görmemişim ya da yalnızca kuramsal olarak okumuşum. Ancak arazi deneyiminin farklı olduğunu gördüm. MTA kamp yöneticimiz Mehmet Akkuş vardı, “Ben sizlerin yaptıklarını başaramam. Bilgim yetmiyor.” dedim. O da “Hiç korkma, altı ay sonra bizden daha iyi olacaksın. Sen çalışkan, akıllı birine benziyorsun.” dedi. Hakikaten de altı ay sonra arazide neredeyse yalnız başıma dolaşabilecek duruma geldim.

Ancak, benim amacım maden bulup kaynak yaratmak ve babamla birlikte düşündüğümüz projeleri gerçekleştirmektir. Sanayi tesisleri kurmak, buluşlar yapmak vb. yani evde öyle mal-mülk, ev-bark almak gibi konuşmalar yok. Bütün amacımız ne üretebiliriz, ne yenilikler bulabiliriz.

Erzurum’da yaptığımız başka bir jeoloji arazi çalışmasında petrol araştırması yaptık. Anadolu’nun kırıklı faylardan oluşması nedeniyle orada petrol bulunmadığını anladıktan sonra jeolojiden uzaklaşmaya başladım. Haziran ayında Erzurum yaylaları inanılmaz güzeldir. Her tarafta çiçekler vardır. Dağlarda dolaşıyoruz. Bunlar beni çok etkiledi. Jeolojiden de o zaman soğuduğumu söyleyebilirim; çünkü benim için bir zaman kaybı olduğunu düşündüm. Sonra okula döndük. *Orthoptera* (çekirge) uzmanı Prof. Dr. Tefik Karabağ bizim hocamızdı. Benim daha sonra üzerinde asıl çalıştığım konu da çekirgeler oldu. Tefik Karabağ bu konuda dünyadaki önemli kişilerden biridir; altı sene galiba TÜBİTAK’ın başkanlığını yapmış. Haziran 2003’te 93 yaşında öldü. Onunla ilgili anılarımı da zaman zaman gençlere anlatırım. Bana dost elini uzatmış, her zaman destek olmuştur. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi’nde hocamdı. Bir gün çağırды dedi ki: “Atatürk Üniversitesi yeni kuruluyor. Öğrendim ki sen çalışkan bir öğrenciymişsin, meraklıymışsın. Seni oraya asistan olarak göndereceğiz.” dedi. Bilim sınavına girdim ve biyoloji hayatım başladı.

BTD: Bilim sınavı?

AD: Evet. İyiydim anladığım kadarıyla. Üç hoca vardı, bu sözlü sınavda ve sınavın sonunda “Aferin, aferin” dediler. Ben artık Erzurum’a, Atatürk Üniversitesi’ne gideceğim, ama hocama “Benim üç şartım var. Birincisi, beni yurtdışına göndereceksiniz; çünkü ben doğru dürüst eğitilmedim.” dedim. Hocam da “Tamam, bunun için özel çaba gösteririm.” dedi. “İkincisi, bana lojman vereceksiniz.” dedim. “Valla, bu rektörlüğün yetkisinde. Ben o idari sisteme karışmam.” dedi. Üçüncü şartım da bana her türlü bilimsel desteği sağlamaya çalışması sözünü vermesiydi ve Tefik Karabağ bunun için söz verdi bana. Benim pazarlığım bitince “Benim de sana bir şartım var. 29 yaşına kadar evlenmeyeceksin, çünkü evlilik çalışmalarını aksatabilir.” dedi.

BTD: Kaç yaşındaydınız hocanız size bu şartı koştuğunda?

AD: Yirmi buçuk yaşındaydım. 29 yaşını geçtikten sonra hâlâ evlenmemiş olduğum için “Tüm şartlarımı kaldırdım, evlensin.” diye bana haber gönderdi. Ben de “Artık zamanı geçti, bu yaştan sonra evlensem ne olur?” diye bir espiyle cevap verdim.

BTD: Eğitim yıllarımızda sizi etkileyen olaylar?

AD: Lisede (1959) Ankara Devlet Tiyatrosu'na gittik. İnanılmaz etkileyici geldi. Işıklar, sakallı adamlar. “Kral Oidipus” oynanıyordu. Konusu ve görsel yanı beni çok etkiledi. Arkada bir koro var, ilahiler söyleniyor. Sanki izlediğim şey gerçekmiş gibi geldi. Çok etkilendiğim için o oyunun hemen hemen tüm sahneleri aklımda kaldı. Konusuna gelince, o dönem anlamını çok iyi kavrayamadım. Ama daha sonra sosyal içerikli kitaplar yazmaya başlayınca Kral Oidipus'tan çıkarılan dersi bazı kitaplarıma yansıttım. En başta biz insanız, hatalarımız da olabilir; ancak bir insanı en düşkün ve çaresiz bir yerde korumanın bir erdem olduğunu öğrendim. Güçlünün yanında zaten herkes duruyor.

BTD: Bilim insanı olmak için iyi eğitim almak gerekli mi?

AD: Her zaman değil. Doğanın içinde yaşadım. Danalarım, ineklerim, arılarım, tavuklarım oldu. Onlarla oynadım. O nedenle, çalışma gücüm,

bir şeyi tutup sonuna kadar götürme gücüm, o çocuklukta kalma ivme ile devam ediyor. Daha sonra meslek hayatımda çok iyi eğitim görmüş, çok iyi okullarda okumuş ama yarış atı gibi koşturulmuş meslektaşlarım oldu. Bizde bir laf vardır: “Deve ıh der ve durur.” Ve onlar da durmuş. Yani itiyorsun gitmiyorlar, çekiyorsun gelmiyorlar; çünkü yaşam güçlerini başında bitirmişler, tüketmişler. Bu nedenle eğitim dünyamızda çocuklarımızı çok iyi değerlendirip, galiba onları nereye ne kadar koşturacağımızı bilmemiz lazım. Başlangıçta koştuğunu zannettiğimiz kişinin yaşama gücünü, sevincini tüketebiliriz. Bazen çevremdekilere, becerinin söz konu-

Benim amacım maden bulup kaynak yaratmak ve babamla birlikte düşündüğümüz projeleri gerçekleştirmekti. Sanayi tesisleri kurmak, buluşlar yapmak vb. yani evde öyle mal-mülk, ev-bark almak gibi konuşmalar yok. Bütün amacımız ne üretebiliriz, ne yenilikler bulabiliriz.

su olmadığı herhangi bir başka üniversite eğitimini yine başarıyla bitirebilirim ve hatta o meslek dalında yine profesör olabilirim diyorum. Niye, çocukluğunu yaşamış ve yaşam gücünü yitirmemiş biri olduğum için.

BTD: Şimdi her şeye yeniden başlasanız ne yapardınız?

AD: Şu anda yaptığım işi yapardım. Bugün çevremizde insanların büyük bir kısmı yaptığı işten hoşnut değildir. İşinizi gerçekten sevdiğiniz sürece başarılı olmamanız mümkün değil. Benim için cumartesi-pazarın, salı ya da çarşamba gününden farkı yoktur. Her zaman keyifle işimi yaptım, yapmaya da devam ediyorum. Bunu sağlayabilen insanların önünde hiçbir şeyin durabileceğini sanmıyorum. Doğa bilimleri ve özellikle biyoloji bilimi benim için bir mesleğin ötesinde, bir tutku. Çok defa biyoloji bilimini, özellikle saha biyolojisini bilmeyenlerin dünyayı daha dar bir pencereden gördüklerini düşünürüm ve doğrusunu isterseniz bu bilgiden yoksun oldukları için üzülürüm. Bu nedenle düşlerimi bile biyolojiyle ilgili nesnelere süsler.

BTD: Şu andaki günlük yaşamınız...

AD: Lisenin sonundan itibaren okuma tutkum aynı heyecanla sürüyor. Ancak, doğrusunu isterseniz görme duyu organımın zayıflamasından dolayı eskisi gibi okuyamıyorum. Şimdilerde gücümü daha çok yazmaya ayırdım. Yıllarca önce Erzurum'da Atatürk Üniversitesi'nde başlayıp Hacettepe'de devam eden, kurucusu olduğum bir entomoloji (böcekbilim) müzesi var; onun geliştirilmesi için uğraşıyorum. Ayrıca Erzincan'ın Kemaliye ilçesinde meslektaşlarımla birlikte bir doğa müzesi kurmaya başladık. En büyük zevkim, bir ya da birkaç dostumla, özellikle de meslektaşlarımla birlikte, insanı, yapılaşması az olan, doğası bozulmamış, çoğunluk yüksek dağlarda ya da temiz akan bir derenin yanında, biyolojik zenginlikleri ve doğanın kendi içindeki uyumunu gözleyerek yürümektir. Başka hiçbir şeyin bir insanı bu kadar dinlendireceğini ve sağlıklı kılacağını düşünemiyorum.

BTD: Ya yolculuklar...

AD: TÜBİTAK'ın doğa okullarında eğitici olmam, sık sık konferanslara gitmem ve proje çalışmalarım nedeniyle senede neredeyse 40-60 gün seyahatle çıkarırım. Her gittiğim yerin doğasını olabildiğince

inceler, fotoğraflar çekerim. Özellikle ülkemizin jeolojik, arkeolojik ve doğal olarak biyolojik zenginliklerini kapsayan birkaç yüz binin üzerinde, çoğu bilimsel olarak teşhis edilmiş binlerce fotoğrafım var. Belki de geleceğe bırakabileceğim en değerli şeylerden biri de bu bilimsel fotoğraf koleksiyonumdur.

BTD: Evinizin bahçesi...

AD: Evin önünde 700-800 m² bahçe var. Ancak, bu bahçede meslektaşlarımla da katkısıyla dikip yetiştirdiğimiz birçok yabancı türe ait, neredeyse birkaç bin soğanlı bitki ve başka bazı bitkiler var. Türkiye'nin bir yerlerinden gelme endemik bitkileri, özellikle soğanlı bitkileri, bahçenin bir yerlerine sıkıştırmak ya da dikmek en büyük zevklerimden biridir.

BTD: Biyoloji dışında okuduğunuz kitaplar?

Evrenin ve doğanın yapısını inceleyen kitaplar ile özellikle Ön Asya'ya ait mitolojiyi inceleyen kitaplar, okurken en çok zevk duyduğum kitaplar. Ancak

Bilim Gözetliği

bu kitapları okurken bazı cümleler üzerinde “ben olsaydım nasıl yazardım diye” düşündüğüm için bitirebilmek kimi zaman aylar sürer. Ailem ve çocuklarımla geçirdiğim zamanın da benim için çok önemli ve mutluluk verici olduğunu da söylemeliyim.

BTD: Bilim insanı olmak isteyenlere verebileceğiniz mesajlar nelerdir?

AD: Bilim, merakın bir ürünü olduğu için bu tutkunun parayla, onurla ve makamla ölçülebilir bir yanı olmamalı diye düşünüyorum. Her bilim insanı gibi mucizeye inanmayan bir insan olarak, bir insanın kendini yetiştirmesinin ve elle tutulur bir başarıyı elde etmesinin yalnız ve yalnız kesintisiz çalışmasına, uygun bir ortamda bulunmasına, bilimsel düşünen bir çevreyle sürekli ilişkide olmasına ve hiçbir mazeret ileri sürmeden elde edeceği şeyin kendi alın terinin ürünü olması gerektiğine inanıyorum.

Bilimsel düşünme, akşam yatıp sabah elde edilecek bir beceri değildir. Sütten yağ çıkarma gibi bir

şeydir. Yüzlerce defa çalkaladığınızda yağ çıkmaya başlar. Bu nedenle sabırlı olmak gerekir. Merak ve en azından başlangıçta kuşku gerektirir. Belki geçmişte bir kişi bir şeyleri kendi başına başarabiliyordu; ancak günümüzde bilim, birçok yan dallarla o kadar iç içe geçmiş duruma geldi ki, bir kişinin doğru bir yorum yapabilmesi ve bilimsel düşünceye sahip olabilmesi için, çoğunluk çevresinde de bilimsel düşünmeyi başarmış bir ortam olması gerekiyor.

Bilim insanı bu hızlı bilgi akışına ayak uydurabilmek için diğer insanlardan farklı olarak, çalışırken dinlenmeyi, dinlenirken çalışmayı öğrenmiş olmalı. Yani bir bilim insanının bayrammış, tatılmış gibi şeylere çok vakit ayırabileceğini düşünemiyorum. Kaldı ki bilim insanı mesleğini, birçok kişi gibi yalnızca çalışmasını masasına oturduğunda yapmaya başlayan, kalktığında bitiren kişi değildir; düşüncelerin ve merakın kendisine 24 saat eşlik ettiği bir dünyadadır.

Bilimin ve bilim insanlığının birçok meslekten daha farklı -avantajlı- bir tarafı daha var. Ne kadar çalışırsanız çalışın, ilk olarak kendinize çalışırsınız; kazandıklarınızı ne kadar kullanırsanız kullanın, sermayesi ve aslı azalmadan sizde kalır; üstelik kullandıkça artar da.

Her ne kadar hiç ağzımızdan düşürmesek de bilimsel düşünceyi ancak bunu kazananların anlayabileceğini düşünüyorum. Bu öyle bir duygu ki tarif edilemez. Bir tiyatro sahnesi düşünün, birinci perde kaba bir tanıtımı, ikinci perde daha ayrıntılı bir tanıtımı, üçüncü perde çok daha ayrıntılı bir tanıtımı sağlasın ve duyguların, nesnelerin ince yapısına sizi gittikçe yaklaştırsın. İşte bilimdeki önüne geçilemez tutku bu tutkudur; bu tutku geçmişte birçok bilim insanının, düşünürün bedelini ölümle ödediği bir tutkudur. Bu perdeler arasında derinlere gittikçe edindiğiniz zevkin ve mutluluğun katlarca arttığını, çevrenizdeki insanlara göre her şeyi daha farklı ve daha anlamlı gördüğünüzü anlamaya başlarsınız. Bu tutku benliğinize o kadar işler ki birçok meslekte olduğu gibi ömrünüzün sonunu emekli olarak değil, yine bilim insanı olarak geçirmeye kalkırsınız. Ve son olarak dünyayı terk ettiğiniz zaman, geride, insanlığa, ülkenize ve çevrenize “herkesin kullanabileceği ve çoğunlukla her zaman kullanabileceği” önemli bir miras bırakmanın huzurunu da yaşarsınız.

Bilimsel düşünme, sütten yağ çıkarma gibi bir şeydir. Yüzlerce defa çalkaladığınızda yağ çıkmaya başlar.